

Jednotlivé kroky při výpočtech stručně, ale co nejpřesněji odůvodněte. Pokud používáte nějaké tvrzení, nezapomeňte ověřit splnění předpokladů.

Jméno a příjmení: _____

Skupina: _____

Příklad	1	2	3	Celkem bodů
Bodů	35	30	35	100
Získáno				

- [35] 1. Pomocí integrace vhodné komplexní funkce spočítejte integrál

$$\int_{-\infty}^{+\infty} \frac{\sin x}{(x^2 + 1)(x - \pi)} dx,$$

přičemž integrál chápeme ve smyslu hlavní hodnoty.

Řešení:

Integrál spočteme standardním postupem, nejprve si uvědomíme, že ve smyslu hlavní hodnoty platí

$$\int_{x=-\infty}^{+\infty} \frac{\sin x}{(x^2 + 1)(x - \pi)} dx = \Im \left(\int_{t=-\infty}^{+\infty} \frac{e^{it}}{(t^2 + 1)(t - \pi)} dt \right).$$

Pro pozdější použití si označme

$$J =_{\text{def}} \int_{t=-\infty}^{+\infty} \frac{e^{it}}{(t^2 + 1)(t - \pi)} dt.$$

Z uvedeného plyne, že hledaný integrál můžeme zkusit spočítat pomocí integrace funkce

$$f(z) =_{\text{def}} \frac{e^{iz}}{(z^2 + 1)(z - \pi)}$$

přes křivku $\gamma_{R,\varepsilon} =_{\text{def}} \gamma_{R,\varepsilon}^1 + \gamma_{R,\varepsilon}^2 + \gamma_{R,\varepsilon}^3 + \gamma_{R,\varepsilon}^4$ naznačenou na Obrázku 1 a následným limitním přechodem $R \rightarrow +\infty$ a $\varepsilon \rightarrow 0+$. Parametrizace jednotlivých křivek jsou

$$\begin{aligned} \gamma_{R,\varepsilon}^1 : & \quad z = t, & \quad t \in [-R, \pi - \varepsilon], \\ -\gamma_{R,\varepsilon}^2 : & \quad z = \varepsilon e^{it}, & \quad t \in [0, \pi], \\ \gamma_{R,\varepsilon}^3 : & \quad z = t, & \quad t \in [\pi + \varepsilon, R], \\ \gamma_{R,\varepsilon}^4 : & \quad z = R e^{it}, & \quad t \in [0, \pi]. \end{aligned}$$

Platí

$$\begin{aligned} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}} f(z) dz &= \int_{t=-R}^{\pi-\varepsilon} \frac{e^{it}}{(t^2 + 1)(t - \pi)} dt + \int_{\gamma_{R,\varepsilon}^2} f(z) dz \\ &\quad + \int_{t=\pi+\varepsilon}^R \frac{e^{it}}{(t^2 + 1)(t - \pi)} dt + \int_{\gamma_{R,\varepsilon}^4} f(z) dz \end{aligned}$$

Provedeme-li limitní přechod $R \rightarrow +\infty$ a $\varepsilon \rightarrow 0+$, můžeme druhý integrál na pravé straně spočítat podle věty o obcházení jednonásobného pólu, která říká

Bud' funkce f meromorfní funkce v okolí bodu z_0 a bud' tento bod jejím pólem násobnosti jedna. Uvažujme kladně orientovanou křivku γ_ε , která je kruhovým obloukem o poloměru r vymezeným úhly $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$, $\alpha < \beta$, aneb

$$\gamma_\varepsilon = \{z \in \mathbb{C} \mid z = z_0 + \varepsilon e^{is}, s \in [\alpha, \beta]\}.$$

Pak platí

$$\lim_{\varepsilon \rightarrow 0+} \int_{\gamma_\varepsilon} f(z) dz = i(\beta - \alpha) \operatorname{Res}_{z_0} f.$$

V našem případě je $\alpha = 0$, $\beta = \pi$ a u výsledného integrálu musíme změnit znaménko, neboť pól chceme obíhat v opačném směru, než je požadováno ve větě o obcházení jednonásobného pólu. Dostaneme tedy

$$\lim_{\varepsilon \rightarrow 0+} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}^2} f(z) dz = -\pi i \operatorname{Res}_\pi f(z).$$

Od limitního přechodu dále očekáváme vymizení posledního integrálu na pravé straně, aneb

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}^4} f(z) dz = 0,$$

což se nám snad podaří ukázat pomocí Jordanova lemmatu. Celkem tedy platí

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0+} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}} f(z) dz = J - \pi i \operatorname{Res}_\pi f(z)$$

Integrál na levé straně lze spočítat podle residuové věty

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0+} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}} f(z) dz = 2\pi i \sum_{a \in A} \operatorname{Res}_a f(z),$$

kde množina A obsahuje všechny singularity funkce $f(z)$ uvnitř křivky $\gamma_{R,\varepsilon}$, což je v limitě horní polorovina. Funkce f má v horní polorovině jen jeden pól násobnosti jedna a sice v bodě i . Z residuové věty tudíž plyne

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \lim_{\varepsilon \rightarrow 0+} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}} f(z) dz = 2\pi i \operatorname{Res}_i f(z).$$

Odkud dostaneme rovnost

$$J = \pi i \operatorname{Res}_\pi f(z) + 2\pi i \operatorname{Res}_i f(z).$$

Zbývá tedy spočítat residua v příslušných bodech a ověřit splnění předpokladů Jordanova lemmatu. Věnujme se nejprve Jordanovu lemmatu. Lemma říká:

Bud' $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$, $\alpha < \beta$ a uvažujme funkci f spojitou na množině $A = \{z \in \mathbb{C} \mid z = Re^{is}, R > \rho, s \in [\alpha, \beta]\}$, kde $\rho \in \mathbb{R}^+$ je dané kladné reálné číslo. Označme

$$M_R = \text{def} \max_{z \in \gamma_R} |f(z)|,$$

kde křivka γ_R je kruhový oblouk o poloměru R vymezený úhly α a β , aneb

$$\gamma_R = \{z \in \mathbb{C} \mid z = Re^{is}, s \in [\alpha, \beta]\}.$$

Pak platí:

1. Je-li $\lim_{R \rightarrow +\infty} RM_R = 0$, pak $\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_R} f(z) dz = 0$.
2. Je-li $\lim_{R \rightarrow +\infty} M_R = 0$ a je-li $[\alpha, \beta] \subset [0, \pi]$, pak $\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_R} e^{i\delta z} f(z) dz = 0$, kde $\delta > 0$ je libovolné kladné reálné číslo.

V našem případě chceme použít druhou část tvrzení, přičemž zkoumáme integrál

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_{R,\varepsilon}^A} e^{iz} \frac{1}{(z^2 + 1)(z - \pi)} dz.$$

Stačí tedy ověřit, že

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} M_R = 0,$$

což ovšem snadno plyne z následující nerovnosti

$$M_R = \max_{t \in [0, \pi]} \left| \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)(Re^{it} - \pi)} \right| \leq \frac{1}{(R^2 - 1)(R - \pi)},$$

kde jsme využili důsledku trojúhelníkové nerovnosti

$$\frac{1}{|a - b|} \leq \frac{1}{||a| - |b||}.$$

Věnujme se nyní výpočtu residuí v příslušných bodech. Jak bod π tak bod i jsou jednoduchými póly, a proto lze použít tvrzení

Bud' $f(z)$, $g(z)$ holomorfní funkce na okolí bodu z_0 a necht' má funkce $g(z)$ v bodu z_0 kořen násobnosti jedna, pak

$$\text{Res}_{z_0} \frac{f(z)}{g(z)} = \left. \frac{f(z)}{g'(z)} \right|_{z=z_0}.$$

V našem případě tedy platí

$$\begin{aligned} \text{Res}_\pi f(z) &= \text{Res}_\pi \frac{e^{iz}}{(z^2 + 1)(z - \pi)} \\ &= \text{Res}_\pi \frac{e^{iz}}{(z^2 + 1)} \frac{1}{(z - \pi)} = \left. \frac{e^{iz}}{(z^2 + 1)} \right|_{z=\pi} = \frac{e^{i\pi}}{\pi^2 + 1} \end{aligned}$$

a dále

$$\begin{aligned} \operatorname{Res}_i f(z) &= \operatorname{Res}_i \frac{e^{iz}}{(z^2+1)(z-\pi)} = \operatorname{Res}_\pi \frac{e^{iz}}{z-\pi} \frac{1}{z^2+1} \\ &= \left. \frac{e^{iz}}{z-\pi} \right|_{z=i} \frac{1}{2z} \Big|_{z=i} = -\frac{i}{2e(i-\pi)}. \end{aligned}$$

Vratíme se zpět k původnímu problému a vidíme, že

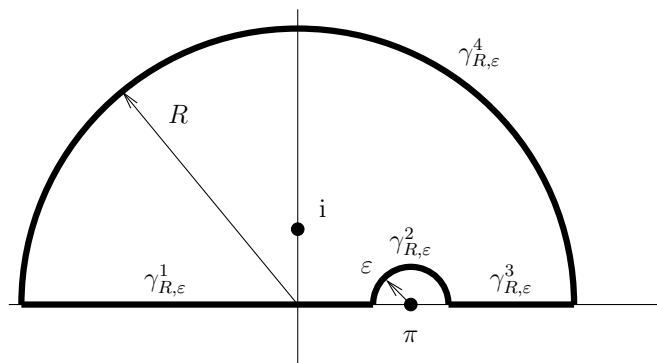
$$J = \frac{i\pi e^{i\pi}}{\pi^2+1} + \frac{\pi}{e(i-\pi)},$$

aneb

$$J = -i \frac{\pi}{\pi^2+1} - \frac{\pi}{e(1+\pi^2)} (\pi+i),$$

odkud stačí vyčíst imaginární část a konečně dostaneme číselnou hodnotu hledaného integrálu

$$\int_{x=-\infty}^{+\infty} \frac{\sin x}{(x^2+1)(x-\pi)} dx = -\frac{\pi}{\pi^2+1} + \frac{\pi}{e(1+\pi^2)} = -\frac{\pi}{\pi^2+1} \left(1 + \frac{1}{e}\right).$$

Obrázek 1: Integrovaná křivka pro výpočet integrálu $\int_{-\infty}^{+\infty} \frac{\sin x}{(x^2+1)(x-\pi)} dx$.

- [30] 2. Pomocí integrace vhodné komplexní funkce spočítejte integrál

$$\int_0^{2\pi} \frac{1}{(5 - 3 \sin x)^2} dx.$$

Řešení:

Použijeme standardní substituci,

$$\begin{aligned} \cos x &= \frac{e^{ix} + e^{-ix}}{2}, \\ \sin x &= \frac{e^{ix} - e^{-ix}}{2i}, \\ z &= e^{ix}, \end{aligned}$$

odkud plyne $dz = iz dx$. Je-li $x \in (0, 2\pi)$, pak $|z| = 1$, a integrace tedy po substituci přejde na integraci přes jednotkovou kružnici, viz Obrázek 2. Označme si

$$f(z) =_{\text{def}} \frac{1}{\left(5 - 3 \frac{z + \frac{1}{z}}{2i}\right)^2} \frac{1}{iz},$$

což lze upravit do tvaru

$$f(z) = \frac{4iz}{(3z^2 - 10iz - 3)^2}.$$

Po provedení substituce dostaneme

$$\int_0^{2\pi} \frac{1}{(5 - 3 \sin x)^2} dx = \int_{|z|=1} f(z) dz.$$

Pro výpočet integrálu $\int_{|z|=1} f(z) dz$ použijeme residuovou větu,

$$\int_{|z|=1} f(z) dz = 2\pi i \sum_{a \in A} \text{Res}_a f(z)$$

kde A jsou všechny singularity funkce f uvnitř jednotkové kružnice. Najdeme nyní singularity funkce f . K tomu stačí vyřešit kvadratickou rovnici $3z^2 - 10iz - 3$, jejíž kořeny $z_{1,2}$ najdeme pomocí standardního vzorce

$$z_{1,2} = \frac{10i \pm \sqrt{-100 + 36}}{6} = \begin{cases} 3i, \\ \frac{i}{3}. \end{cases}$$

Funkce f má tedy dva dvojnásobné póly, přičemž uvnitř jednotkové kružnice leží pouze pól v bodě $\frac{i}{3}$. Spočteme residuum funkce f v tomto bodě, přičemž pro výpočet residua v dvojnásobném pólu $\frac{i}{3}$ použijeme tvrzení

Bud' $f(z)$ komplexní funkce, která má v bodě z_0 pól násobnosti nejvýše n , pak

$$\text{Res}_{z_0} f(z) = \frac{1}{(n-1)!} \lim_{z \rightarrow z_0} \left(\frac{d^{n-1}}{dz^{n-1}} ((z - z_0)^n f(z)) \right).$$

V našem případě je $n = 2$ a platí tedy

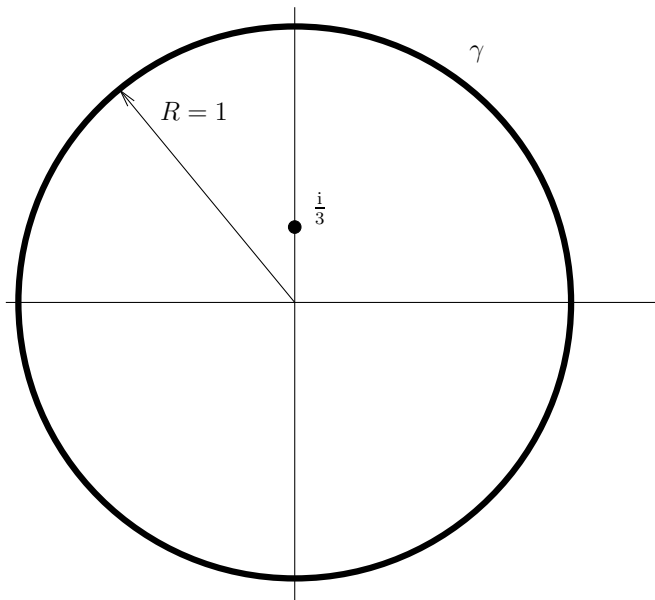
$$\begin{aligned} \operatorname{Res}_{\frac{i}{3}} f(z) &= \lim_{z \rightarrow \frac{i}{3}} \left(\frac{d}{dz} \left(\left(z - \frac{i}{3} \right)^2 \frac{4iz}{9(z - \frac{i}{3})^2 (z - 3i)^2} \right) \right) \\ &= \frac{d}{dz} \frac{4iz}{9(z - 3i)^2} \Big|_{z=\frac{i}{3}} = \frac{4i}{9} \frac{(z - 3i)^2 - 2z(z - 3i)}{(z - 3i)^4} \Big|_{z=\frac{i}{3}} = -\frac{5}{64}i. \end{aligned}$$

Celkem proto

$$\int_{|z|=1} f(z) dz = 2\pi i \left(-\frac{5}{64}i \right) = \frac{5}{32}\pi,$$

aneb

$$\int_0^{2\pi} \frac{1}{(5 - 3 \sin x)^2} dx = \frac{5}{32}\pi.$$

Obrázek 2: Integrační křivka pro výpočet integrálu $\int_0^{2\pi} \frac{1}{(5 - 3 \sin x)^2} dx$.

[35] 3. Pomocí integrace vhodné komplexní funkce spočítejte integrál

$$\int_{-\infty}^{+\infty} \frac{1}{(x^2 + 1)^2(x^2 + 4)} dx.$$

Řešení:

Integrál

$$I =_{\text{def}} \int_{-\infty}^{+\infty} \frac{1}{(x^2 + 1)^2(x^2 + 4)} dx.$$

spočteme pomocí integrace funkce $f(z)$,

$$f(z) =_{\text{def}} \frac{1}{(z^2 + 1)^2(z^2 + 4)}$$

přes křivku $\gamma_R =_{\text{def}} \gamma_R^1 + \gamma_R^2$ naznačenou na Obrázku 3 a následným limitním přechodem $R \rightarrow +\infty$. Parametrizace jednotlivých křivek jsou

$$\begin{aligned} \gamma_R^1 : & \quad z = t, & \quad t \in [-R, R], \\ \gamma_R^2 : & \quad z = Re^{it}, & \quad t \in [0, \pi]. \end{aligned}$$

Platí

$$\int_{\gamma_R} f(z) dz = \int_{t=-R}^R \frac{1}{(t^2 + 1)^2(t^2 + 4)} dt + \int_{t=0}^{\pi} \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)^2(R^2 e^{2it} + 4)} dt.$$

Integrál na levé straně lze spočítat podle residuové věty

$$\int_{\gamma_R} f(z) dz = 2\pi i \sum_{a \in A} \text{Res}_a f(z),$$

kde A jsou všechny singularity funkce f uvnitř křivky γ_R . Funkce f má zjevně singularity v bodech $\pm i$ a $\pm 2i$, uvnitř křivky γ_R leží (pro dostatečně velké R) pouze body i a $2i$. Bod i je pól násobnosti dva, bod $2i$ je pól násobnosti jedna. Residuová věta tedy říká, že

$$\int_{\gamma_R} f(z) dz = 2\pi i (\text{Res}_i f(z) + \text{Res}_{2i} f(z)).$$

Residua spočteme s využitím dostupných vět. Pro výpočet residua v jednonásobném pólu $2i$ použijeme tvrzení

Bud'te $f(z)$, $g(z)$ holomorfní funkce na okolí bodu z_0 a necht' má funkce $g(z)$ v bodu z_0 kořen násobnosti jedna, pak

$$\text{Res}_{z_0} \frac{f(z)}{g(z)} = \left. \frac{f(z)}{g'(z)} \right|_{z=z_0}.$$

Platí tedy

$$\operatorname{Res}_{2i} f(z) = \operatorname{Res}_{2i} \frac{1}{(z^2 + 1)^2} \frac{1}{z^2 + 4} = \frac{1}{(z^2 + 1)^2} \Big|_{z=2i} \frac{1}{2z} \Big|_{z=2i} = -\frac{1}{36}i.$$

Pro výpočet residua v dvojnásobném pólu i použijeme tvrzení

Bud' $f(z)$ komplexní funkce, která má v bodě z_0 pól násobnosti nejvýše n , pak

$$\operatorname{Res}_{z_0} f(z) = \frac{1}{(n-1)!} \lim_{z \rightarrow z_0} \left(\frac{d^{n-1}}{dz^{n-1}} ((z - z_0)^n f(z)) \right).$$

V našem případě je $n = 2$, platí tedy

$$\begin{aligned} \operatorname{Res}_i f(z) &= \lim_{z \rightarrow i} \left(\frac{d}{dz} \left((z - i)^2 \frac{1}{(z^2 + 1)^2} \frac{1}{z^2 + 4} \right) \right) \\ &= \lim_{z \rightarrow i} \left(\frac{d}{dz} \left((z - i)^2 \frac{1}{(z - i)^2 (z + i)^2} \frac{1}{z^2 + 4} \right) \right) = \lim_{z \rightarrow i} \left(\frac{d}{dz} \left(\frac{1}{(z + i)^2 (z^2 + 4)} \right) \right) \\ &= -\frac{1}{(z + i)^4 (z^2 + 4)^2} (2(z + i)(z^2 + 4) + 2(z + i)^2 z) \Big|_{z=i} = -\frac{1}{36}i. \end{aligned}$$

Celkem tedy (pro dostatečně velké R) platí

$$\int_{\gamma_R} f(z) dz = 2\pi i \left(-\frac{1}{36}i - \frac{1}{36}i \right) = \frac{\pi}{9}.$$

Na druhou stranu ovšem víme, že platí

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_R} f(z) dz = I + \lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{t=0}^{\pi} \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)^2 (R^2 e^{2it} + 4)}.$$

Podají-li se nám ukázat, že druhý integrál na pravé straně v limitě vymizí, dostaneme výsledek

$$I = \frac{\pi}{9}.$$

Zbývá ukázat, že skutečně platí

$$\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{t=0}^{\pi} \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)^2 (R^2 e^{2it} + 4)} = 0,$$

k čemuž použijeme první část Jordanova lemmatu, které zní takto:

Bud' $\alpha, \beta \in \mathbb{R}$, $\alpha < \beta$ a uvažujme funkci f spojitou na množině $A = \{z \in \mathbb{C} \mid z = Re^{is}, R > \rho, s \in [\alpha, \beta]\}$, kde $\rho \in \mathbb{R}^+$ je dané kladné reálné číslo. Označme

$$M_R =_{\text{def}} \max_{z \in \gamma_R} |f(z)|,$$

kde křivka γ_R je kruhový oblouk o poloměru R vymezený úhly α a β , aneb

$$\gamma_R = \{z \in \mathbb{C} \mid z = Re^{is}, s \in [\alpha, \beta]\}.$$

Pak platí:

1. Je-li $\lim_{R \rightarrow +\infty} RM_R = 0$, pak $\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_R} f(z) dz = 0$.
2. Je-li $\lim_{R \rightarrow +\infty} M_R = 0$ a je-li $[\alpha, \beta] \subset [0, \pi]$, pak $\lim_{R \rightarrow +\infty} \int_{\gamma_R} e^{i\delta z} f(z) dz = 0$, kde $\delta > 0$ je libovolné kladné reálné číslo.

Potřebujeme tedy dokázat, že

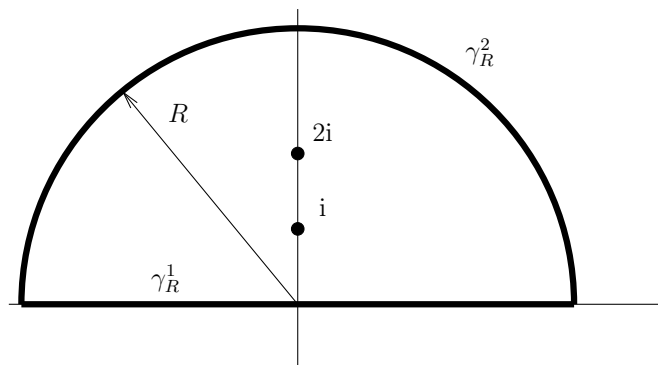
$$\lim_{R \rightarrow +\infty} RM_R = \lim_{R \rightarrow +\infty} R \max_{t \in [0, \pi]} \left| \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)^2 (R^2 e^{2it} + 4)} \right| = 0.$$

To je ovšem snadné. Použijeme důsledek trojúhelníkové nerovnosti

$$\frac{1}{|a - b|} \leq \frac{1}{||a| - |b||},$$

a okamžitě dostaneme požadované. Vskutku, pro dostatečně velké R platí

$$R \max_{t \in [0, \pi]} \left| \frac{1}{(R^2 e^{2it} + 1)^2 (R^2 e^{2it} + 4)} \right| \leq R \frac{1}{(R^2 - 1)^2 (R^2 - 4)} \xrightarrow{R \rightarrow +\infty} 0.$$

Obrázek 3: Integrovní křivka pro výpočet integrálu $\int_{-\infty}^{+\infty} \frac{1}{(x^2+1)^2(x^2+4)} dx$.